

Πλάτωνος Αλκιβιάδης Ι

Από το έργο του *A. E. Taylor*

«ΠΛΑΤΩΝ, ο άνθρωπος και το έργο του»

Από την άποψη του πεδίου που καλύπτει και της αξίας του, πρόκειται για τό σημαντικότερο κείμενο της ομάδας· δίνει μία θαυμάσια γενική περίληψη των σωκρατικών - πλατωνικών διδασκαλιών για την ιεραρχία των αγαθών και την «περίθαλψη» της ψυχής. Τη γνησιότητα του κειμένου υποστήριξαν οί Grote, Stallbaum, C. F. Hermann, J. Adam και, πρόσφατα, οί M. Croiset και P. Friedlander· ό Jowett περιέλαβε τό διάλογο στην αγγλική μετάφρασή του των έργων του Πλάτωνα. Από τή δική μου πλευρά, αισθάνομαι απρόθυμα αναγκασμένος νά τήν απορρίψω για τούς εξής λόγους: α) Από τήν προσεκτική μελέτη της φρασεολογίας φαίνεται νά προκύπτει ότι ή γλώσσα του είναι της μεταγενέστερης περιόδου του Πλάτωνα, ενώ ή σκέψη είναι εκείνη των πρώτων πλατωνικών ήθικων διαλόγων ή έκθεσή της μάλιστα, σέ όρισμένα σημεία, είναι τόσο άτεχνη ώστε ένας άμετάπειστος υποστηρικτής της γνησιότητας του έργου είναι σχεδόν υποχρεωμένος νά τό θεωρήσει ως ένα από τά πιό πρώιμα. β) Φαίνεται παράδοξο ότι ό Πλάτων, πού μās έδωσε τόσο ζωντανές περιγραφές του Αλκιβιάδη στον *Πρωταγόρα* και στο *Συμπόσιον*, θά χειριζόταν ποτέ τήν προσωπικότητά του τόσο άχρωμα, γ) Ακόμα πιό άπίστευτο είναι ότι ό Πλάτων, μέ τίς γνωστές ιδέες του για τήν αξία των «έγχειριδίων», θά συνέθετε ποτέ, στην ουσία, έναν τέτοιο «όδηγό» ήθικης. Τό έργο έχει τίς αρετές ενός εξαίρετου έγχειριδίου· αυτός είναι ό σημαντικότερος λόγος για νά άρνηθει κανείς τή γνησιότητά του. Συμφωνώ λοιπόν μέ εκείνους πού υποστηρίζουν ότι ό Αλκ. Ι άποτελεί προσεκτική έκθεση ήθικης θεωρίας, γραμμένη από κάποιον νέο μέλος της Ακαδημίας αρκετά πριν από τό 300 π.Χ. (ίσως μάλιστα και πριν από τό θάνατο του Πλάτωνα). Συμφωνώ μέ τόν Stallbaum ότι δέν περιέχει τίποτε πραγματικά ανάξιο του Πλάτωνα, αλλά επίσης πιστεύω ότι παρουσιάζει αντίλαλους από τή σκέψη του, οί όποιοι δέν μοιάζουν νά προέρχονται από συγγραφέα πού επαναλαμβάνει απόψεις άλλων έργων του. Ειδικότερα, τά τελευταία λόγια (135e) δέν μπορούν νά είναι άλλο από αναφορά στην περιγραφή πού δίνει ό Πλάτων (*Πολ.* 491 κ.ε.) για τή διαφθορά του εύφρους νέου από τίς κολακείες του υπέρτατου εκείνου σοφιστή, του «κοινού» (του δήμου), χωρίο έμπνευσμένο ίσως από τήν τραγική σταδιοδρομία του Αλκιβιάδη. Όπως θά δούμε, υπάρχουν και άλλα μεταμφιεσμένα παραθέματα.

Σκοπός του συγγραφέα είναι νά εκθέσει τήν άποψη ότι τό κατεξοχήν χρησιμο πράγμα για τήν άληθινή επιτυχία στη ζωή είναι ή αυτογνωσία, ότι αυτό σημαίνει γνώση του τί είναι καλό και τί κακό για τήν ψυχή, και ότι μία τέτοια γνώση διαφέρει ποιοτικά από κάθε εξειδίκευση. Ο Αλκιβιάδης περιγράφεται ως νέος

μέ απεριόριστη φιλοδοξία, λίγο πρίν βγει στον δημόσιο βίο. (Η «χρονολογία δράσης» βρίσκεται στο τέλος της «ἐφηβείας» του, πρίν ξεσπάσει ο Αρχιδάμειος πόλεμος. Ο Περικλῆς κατευθύνει τίς δημόσιες ὑποθέσεις, 104b.) Ο Σωκράτης, πού από καιρό θαύμαζε τόν ὑπέροχο νεαρό από απόσταση, ἔχει τώρα τήν ἄδεια τοῦ «δαιμονίου» του νά ἐκφράσει τό θαυμασμό του γιά πρώτη φορά. Γνωρίζει ὅτι ὁ Ἀλκιβιάδης φιλοδοξεῖ νά γίνει ὁ πρῶτος πολίτης τῆς Εὐρώπης καί τῆς Ἀσίας, καί μπορεῖ νά τόν βοηθήσει νά πραγματοποιήσῃ τό ὄνειρό του, ἀρκεῖ ὁ Ἀλκιβιάδης νά ἀπαντήσῃ στίς ἐρωτήσεις του (103a-106b). Γιά νά πετύχει ὁ Ἀλκιβιάδης ὡς πολίτης, πρέπει νά εἶναι καλός σύμβουλος, ἄρα νά διαθέτει γνώσεις πού οἱ συμπολίτες του στεροῦνται· τίς γνώσεις αὐτές πρέπει νά τίς ἐξασφαλίσῃ εἴτε μέ προσωπικές του ἀνακαλύψεις εἴτε μαθαίνοντάς τες ἀπό ἄλλους. Ἀλλά κανένα ἀπό τά πράγματα πού ὁ Ἀλκιβιάδης ἔχει «μάθει» δέν συγκαταλέγεται στά θέματα πού συζητοῦν οἱ κυρίαρχες πολιτικές συνελεύσεις· γιά τά θέματα πού μελετᾷ μιά τέτοια συνέλευση ὑπάρχουν ἐιδικοί, πού θά ἀποδεικνύονταν πολύ καλύτεροι σύμβουλοι ἀπό τόν Ἀλκιβιάδη. Τά προσωπικά του καυχήματα, δηλαδή ἡ κοινωνική του θέση καί ὁ πλοῦτος του, εἶναι ἄσχετα.

Σέ ποιά θέματα λοιπόν θά γινόταν ἱκανός δημόσιος σύμβουλος; «Στή διεκπεραίωση», ἀπαντᾷ ἐκεῖνος, «τῶν δημόσιων ὑποθέσεων, λ.χ. τήν κήρυξη πολέμου καί τή σύναψη εἰρήνης». Χρειαζόμαστε ὥστόσο ἕναν ἐιδικό γιά νά μᾶς συμβουλέψῃ ἂν εἶναι καλύτερο νά κάνουμε πόλεμο, καθώς καί ἐναντίον τοιοῦ ἢ γιά πόσον καιρό. Τό μέτρο τοῦ «καλύτερου» τό παρέχει ἡ τέχνη τοῦ ἐιδικοῦ. Ποιά τέχνη λοιπόν εἶναι σχετική μέ αὐτά τά προβλήματα τῆς πολιτείας; Πόλεμο κηρύσσουμε πάντα μέ τή δικαιολογία ὅτι καταπατήθηκαν τά δικαιώματά μας. Ἐχει μάθει λοιπόν ὁ Ἀλκιβιάδης τή «δικαιοσύνη», δηλαδή τή γνώση τοῦ δίκαιου καί τῆς ἀδικίας; Στό θέμα αὐτό οὔτε δέχτηκε διδασκαλία οὔτε ἀνακάλυψε μόνος του τήν ἀλήθεια. Γιά νά τήν ἀνακαλύψῃ, πρέπει πρῶτα νά ψάξῃ νά τή βρεῖ· καί γιά νά τήν ἀναζητήσῃ, πρέπει πρῶτα νά συνειδητοποιήσῃ τήν ἄγνοιά του. Ἀλλά αὐτός ἀπό παιδί φιλονικεῖ μέ τούς συντροφούς του γιά τά «δικαιώματά» του, λές καί ἤδη ξέρεי ποιά εἶναι (106e-110b). Ἐπίσης, δέν μπορεῖ βέβαια νά «πῆρε» αὐτή τή γνώση τοῦ δίκαιου καί τοῦ ἀδικου ἀπό τούς «πολλούς» γενικά, ὅπως συνέβη μέ τή μητρική του γλῶσσα. Οἱ «πολλοί» ὁμοφωνοῦν γιά τή σημασία τῶν κοινῶν λέξεων, καί αὐτός εἶναι ὁ λόγος πού μπορεῖ κανεῖς νά μάθῃ τή γλῶσσα. Στούς τομεῖς ὅμως πού οἱ ἀπόψεις διαφέρουν ἀπελπιστικά μεταξύ τους δέν μποροῦν καθόλου νά μᾶς δασκαλέψουν καί δέν ὑπάρχει θέμα στό ὁποῖο νά διαφέρουν περισσότερο ἀπό τήν ἀντίληψη τοῦ «δίκαιου» καί τοῦ «ἀδικου». Ὁ Ἀλκιβιάδης λοιπόν προτείνει νά διδάξῃ στούς ἄλλους αὐτά πού εἶναι ἀδύνατο νά γνωρίζῃ ὁ ἴδιος (110e-113a).

Ὡστόσο, ὑποστηρίζει ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ πολιτικός δέν χρειάζεται νά γνωρίζῃ τί εἶναι δίκαιο· πρέπει μόνο νά γνωρίζῃ τί εἶναι σκόπιμο. Τότε, ἂν ὁ Ἀλκιβιάδης νομίζει ὅτι ξέρει τί εἶναι σκόπιμο, ἄς ἀπαντήσῃ σέ μιά ἐρώτηση: Ταυτίζεται πάντα τό σκόπιμο μέ τό «δίκαιο» ἢ «σωστό», ἢ ὄχι; Ὁ Ἀλκιβιάδης νομίζει πῶς ὄχι, ἀλλά ὁ Σωκράτης εἶναι βέβαιος ὅτι μπορεῖ νά ἀποδείξῃ τό ἀντίθετο (114d). Ἡ ἀπόδειξη στηρίζεται στή θεμελίωση τῶν ἐξισώσεων καλόν=ἀγαθόν καί αἰ-

συχρόν=κακόν (11 4d-116b). Ὅποιος πράττει «ἀγαθά» ἔργα πράττει καί «καλά», δηλαδή κατέχει τό «καλό», καί «καλό γιά μᾶς» εἶναι τό «σκόπιμο γιά μᾶς». Ὅποιος λοιπόν συνιστᾷ ὡς σκόπιμο κάτι ἄδικο ἢ λαθεμένο εἶναι κακός σύμβουλος. Ἄν ὁ Ἀλκιβιάδης διστάζει νά δεχτεῖ ἢ νά ἀρνηθεῖ τό ἀνωτέρω, ὁ δισταγμός του εἶναι ἀκριβῶς σημάδι ὅτι ἀρχίζει νά ἀποκτᾷ ἐπίγνωση τῆς ἄγνοιάς του γιά τά πιό σημαντικά θέματα (117a). Πάσχει ἀπό λοιμώδη ἀμάθεια (ἀμαθίαν), τήν κοινή ἀσθένεια τῶν «δημοσίων ἀνδρῶν» (118b). Λέγεται, πράγματι, ὅτι ὁ Περικλῆς «διδάχτηκε» τή σοφία ἀπό τόν Ἀναξαγόρα καί τόν Δάμωνα. Ἀφοῦ ὅμως ποτέ του δέν μετέδωσε «σοφία» σέ κανέναν, μποροῦμε εὐλογα νά ἀμφιβάλλουμε ἂν τή διέθετε. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἴσως ἀπαντήσῃ ὅτι, ἂν ὅλοι οἱ δημόσιοι ἄνδρες μας εἶναι «ἀνειδίκευτοι», δέν χρειάζεται νά εἶναι ὁ ἴδιος τίποτε περισσότερο γιά νά τοὺς συναγωνιστεῖ. Ἀλλά οἱ πραγματικοί ἀντίπαλοι, τῶν ὁποίων ἓνας ἀθηναῖος πολιτικός ὀφείλει νά φανεῖ ἰσάξιός μέ τό παραπάνω, εἶναι οἱ ξένες δυνάμεις: οἱ βασιλιάδες τῆς Σπάρτης καί τῆς Περσίας. Καί οἱ δύο αὐτοί ὑπερτεροῦν σέ σχέση μέ τόν Ἀλκιβιάδη στήν καταγωγή, τή μεθοδική ἐκπαίδευση γιά τό ἀξίωμά τους, «τόν πλοῦτο καί τοὺς ἄλλους πόρους». Μέ τέτοιους ἀντιπάλους, τό πρῶτο πού πρέπει κανεῖς νά μάθει εἶναι ἡ «αὐτογνώσια» (νά μήν ὑποτιμᾷ δηλαδή τόν ἀνταγωνιστή του).

Πῶς λοιπόν πρέπει νά ἀρχίσουμε νά ἐργαζόμαστε γιά τή «φροντίδα» (ἐπιμέλειαν) τῶν ἑαυτῶν μας; Ἐπιθυμοῦμε νά γίνουμε ὅσο τό δυνατόν καλύτεροι ὡς πρὸς τήν ἀρχή πού ἐκφράζει ὁ χαρακτηρισμός καλός καγαθός, δηλαδή ὁ ὅρος φρόνιμος, «ἄνθρωπος μέ σωστή κρίση γιά ὅλα». Σέ ποιά ζητήματα δείχνουν οἱ καλοί καγαθοί, οἱ «ἐνάρετοι», αὐτή τή σωστή κρίση; Στήν ἱκανότητα, λέει ὁ Ἀλκιβιάδης, νά διοικοῦν «τοὺς ἀνθρώπους πού συνεργάζονται μεταξύ τους γιά νά διεκπεραιώσουν τίς ὑποθέσεις τοῦ δημόσιου βίου» (125c) ἢ, συνοπτικότερα, «τοὺς ἀνθρώπους πού μοιράζονται τά συνταγματικά δικαιώματα καί τίς λειτουργίες τοῦ πολιτεύματος» (125d). Ἡ τέχνη τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρα εἶναι ἡ εὐβουλία, «ἡ ἀρετή τῆς παροχῆς καλῶν συμβουλῶν γιά τή λειτουργία καί τήν ἀσφάλεια τοῦ κράτους». Αὐτή ἡ ἀσφάλεια προϋποθέτει τήν ὑπαρξή φιλίας ἢ, ἀκριβέστερα, ὁμοιότητος, δηλαδή «ὁμοθυμίας τῶν πολιτῶν». Δέν πρόκειται γιά τήν ὁμοφωνία πού ἐξασφαλίζουν οἱ τέχνες τῶν ἀριθμῶν, τῶν μέτρων καί τῶν σταθμῶν, ἀλλά γιά ἐκείνη πού διέπει ἓνα «σπιτικό» καί ἀποτελεῖ τή βάση τῆς οἰκογενειακῆς συλλογῆς. Τέτοια ὁμοφωνία προϋποθέτει ὅτι καί οἱ δύο πλευρές ἔχουν ἀνεξαρτησία γνώμης, καί ἔτσι διαφέρει ἀπό κάθε ρύθμιση στήν ὁποία ἡ πλευρά Α ἀφήνει στήν ἀποκλειστική κρίση τῆς πλευρᾶς Β τά θέματα γιά τά ὁποῖα ἡ Α ἔχει ἀπόλυτη ἄγνοια. Ὅταν ἡ δικαιοσύνη ὀρίζεται μέ τό διατύπωμα «πράττω τά δικά μου καί ἀφήνῶ τοὺς ἄλλους νά ἀσχοληθοῦν μέ τά δικά τους» (127d), δέν ἐννοεῖται τέτοια ρύθμιση. (Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ θέματος ἐδῶ παρουσιάζει ἵχνη μίας σύγχυσης ἀφύσικης γιά τόν Πλάτωνα.)

Σέ τί συνίσταται τώρα ἡ «φροντίδα γιά τόν ἑαυτό μας»; (Ἡ μετάβαση εἶναι ἀφύσικα ἀπότομη.) Μέ περιττή λεπτολογία φθάνουμε στό συμπέρασμα ὅτι φροντίζεις γιά κάτι κάνοντας τό καλύτερο, καί δέν μποροῦμε νά ποῦμε τί καθιστᾷ ἓνα πράγμα καλύτερο, χωρίς νά ξέρουμε τί εἶναι τό πράγμα αὐτό. Ἔτσι τό ἐ-

ρώτημά μας γίνεται «τί είναι ο έαυτός» (128a). Υποστηρίζεται έκτεταμένα ότι ένας δράστης δέν ταυτίζεται ποτέ μέ τά εργαλεία πού χρησιμοποιεί. Όλοι χρησιμοποιούμε συνεχώς τά χέρια, τά μάτια, γενικά τά μέλη μας, ως εργαλεία. Τό σώμα λοιπόν είναι ένα όργανο πού χρησιμοποιείται, έπομένως δέν μπορεί νά αποτελει τόν δράστη πού μεταχειρίζεται αυτό τό όργανο. Ο πραγματικός έαυτός, ο δράστης πού «χρησιμοποιεί» καί «διοικεί» τό σώμα, πρέπει νά είναι ή ψυχή, καί ο σωστός όρισμός του ανθρώπου είναι: «ψυχή πού χρησιμοποιεί ένα σώμα» (130c). «Γνώριζε τόν έαυτό σου» λοιπόν σημαίνει «μάθε τήν ψυχήν σου»: ή σωφροσύνη, ή πραγματική αυτογνωσία, πρέπει νά διαφέρει από κάθε άλλη «τέχνη» πού «φροντίζει» ή «περιθάλπει» τό σώμα ή τά υπάρχοντά μας. Ο έρωτας πού αισθανόμαστε γιά τό σώμα κάποιου προσώπου δέν είναι έρωτας γιά τό ίδιο τό προσωπο αυτό. (Τό σώμα του δέν είναι τό πραγματικό «πρόσωπο».)

Στή ζωή τό κυριότερο είναι ή «αυτογνωσία», ή «φροντίδα» ή περίθαλψη του έαυτού μας (132c). Όπως τό μάτι βλέπει τόν έαυτό του μόνο κοιτάζοντας τό είδωλό του, έτσι καί ή ψυχή «βλέπει τόν έαυτό της» μόνο ατενίζοντας ή τήν ψυχή ενός άλλου ανθρώπου (ιδιαίτερα «τό μέρος της όπου βρίσκεται ή άρετή»), ή τόν Θεό, καθρέπτη τής τελειότητας φωτεινότερο από κάθε ανθρωπινή ψυχή. Τόν έαυτό μας κατωρθώνουμε νά τόν μάθουμε γνωρίζοντας τόν Θεό (133c). Αν δέν γνωρίσουμε τούς έαυτούς μας, δέν μπορούμε νά ξέρουμε τί είναι καλό γιά μās τούς ίδιους, γιά τούς άλλους, ή γιά τό κράτος. Χωρίς τέτοια γνώση, ή σταδιοδρομία του ανθρώπου θά είναι καταστροφική γιά τόν έαυτό του καί γιά τό κοινωνικό σύνολο (134a). Άρα, ή πραγματική ευημερία μιās πόλης δέν στηρίζεται στό στόλο της αλλά στήν άρετή της (134b). Ο πολιτικός πρέπει νά μεταδίδει άρετή στους συμπατριώτες του, καί δέν μπορεί νά μεταδώσει κάτι πού δέν διαθέτει. Τό πρώτο του μέλημα πρέπει νά είναι νά αποκτήσει άρετή «προσβλέποντας στον Θεό». Η έλευθερία, δηλαδή ή δύναμη νά επιβάλλει κανείς τή θέλησή του, είναι κακή γιά τούς άμαθείς: τούς οδηγεί στήν άρρώστια, τό ναυάγιο, τήν ήθική κατάρπωση. Όσπου νά εξασφαλίσει κανείς τήν άρετή, ή κατάσταση πού του άρμόζει είναι ή ύποταγή σέ έναν καλύτερο καί όχι ή «αυτάρκεια».